

ФІНАНСОВЕ ОЗДОРОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ І СПОСОБИ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

О.С. Бондар, доцент

Висвітлено основні теоретичні позиції й практично-методичні розробки моделі інституту банкрутства та формування інструментів організаційно-економічного механізму фінансового оздоровлення підприємств АПК. Виявлено і рекомендовано основні напрями покращення діяльності сільськогосподарських підприємств через удосконалення складових державної аграрної політики.

З часу здобуття незалежності у 1991 році в Україні відбулася докорінна трансформація економічних відносин як між українськими суб'єктами підприємницької діяльності, так і у їх зовнішньоекономічній діяльності. Як результат, конкурентоспроможність більшості українських підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках знизилася. Підприємства стали збитковими, а також припинили сплачувати податки, розраховуватися за спожиті енергоносії та регулярно сплачувати працівникам заробітну плату. За ринкових умов такі підприємства були б приречені на банкрутство.

Однак, в Україні жодне велике збиткове підприємство із значними обсягами простроченої заборгованості досі не збанкрутувало: як показує практика, процедуру банкрутства застосовується переважно до малих приватних підприємств у сфері торгівлі.

Діяльність підприємства, особливо в умовах переходу до ринкової економіки, має бути ефективною, а його фінансовий стан — стійким, щоб за рахунок власних коштів формувати власні активи, не допускати необґрунтованої дебіторської та кредиторської заборгованості, вчасно розраховуватись за своїми зобов'язаннями. Однак формування ринкових відносин не проходить легко: відбувається погіршення фінансового стану багатьох підприємств: збільшення кількості збиткових підприємств, зростання дебіторської та кредиторської простроченої заборгованості, і в, результаті, банкрутства підприємств.

Політика підтримки державою діяльності збиткових підприємств підриває розвиток економіки країни в цілому. Використання наявних в економіці

ресурсів залишається неефективним. Як наслідок, податковий тягар на прибуткові підприємства посилюється, що, в свою чергу, призводить до збільшення кількості збиткових підприємств. В цілому, серед негативних наслідків існування неефективних підприємств можна зазначити такі фактори:

перехресне субсидування: від прибуткового сектору економіки до збиткового фінансово неспроможні підприємства спричиняють серйозні фінансові ризики для успішно працюючих підприємств та їх партнерів, а інколи й навіть істотної економічної шкоди. Іншими словами, відбувається субсидування діяльності збиткових підприємств за рахунок прибуткових. Така система стимулів карає тих, хто створює додану вартість, і винагороджує тих, хто її руйнує. Внаслідок цього скорочується економічний потенціал країни;

фіскальна розбалансованість фінансово неспроможні підприємства ускладнюють формування доходної частини державного бюджету, що призводить до фіскальної розбалансованості, уповільнюючи реалізацію передбачених програм економічного та соціального розвитку;

зниження ефективності економіки в цілому фінансово неспроможні підприємства неефективно використовують кредитні ресурси, що призводить до зниження загальної норми прибутку на капітал.

соціальні наслідки – приховане безробіття збиткові підприємства у періоди фінансової скрути можуть скоротити обсяги своєї господарської діяльності, підвищуючи, тим самим, рівень прихованого безробіття (вимушені відпустки) та соціальну напругу в країні.

Так, в цілому інститут банкрутства справляє позитивному впливу на економіку. З одного боку, він допомагає виключити з господарського обігу неплатоспроможні суб'єкти (у випадку їх ліквідації), що сприяє оздоровленню ринку. З іншого боку, інститут банкрутства надає підприємствам можливість реорганізувати свою діяльність та досягти фінансової стабільності.

Натомість, лише в окремих випадках збитковим підприємствам може бути дозволено працювати. В Україні ж, на жаль, більшість працюючих підприємств є збитковими і проголошуються банкрутами тільки в надзвичайних ситуаціях.

Як показує практика, зараз в Україні банкрутують здебільшого малі та середні підприємства, тоді як проти великих підприємств, які є найбільшими боржниками, справи про банкрутство майже не порушуються.

Статистика банкрутств в Україні. На загальному фоні зростання кількості справ, розглянутих арбітражними судами України протягом останніх років (див. таблицю 1), їх структура майже не змінювалася (див. графік 1). Три чверті усіх розглянутих справ порушувалися у зв'язку з майновими вимогами суб'єктів господарювання. Найчастіше із позовами до арбітражу щодо ініціювання справи про банкрутство звертаються державні та недержавні підприємства. Приватні підприємці, натомість, майже не подають позовів до суду.

Крім того, чимало державних підприємств ще продовжують перебувати у стані досудової санації, яка регламентується постановою Кабінету Міністрів № 515 від 17.03.2000. Загалом база даних Агентства з питань банкрутства містить інформацію щодо понад 14 тис. потенційних банкрутів, відповідні справи щодо яких ще не розпочато. Але у порівнянні із загальною кількістю неплатоспроможних підприємств це незначна цифра. Так, лише в аграрно-промисловому комплексі кількість таких підприємств становить близько 10 тисяч.

Рисуюнок 1. Структура вирішених справ арбітражними судами протягом 2005 року

Джерело: Вищий арбітражний суд України

Хоча з 1992 року через процедуру банкрутства проведено близько 50 тисяч підприємств, на економічній ефективності це майже не позначилося. Так, частка збиткових підприємств, досягши позначки 53% у 1997 році, практично не змінюється (див. графік). Прострочена кредиторська заборгованість між підприємствами України на початок 2001 року складала 105 млрд. грн.¹, а недоїмка по бюджетних платежах - близько 14 млрд. грн.² Крім того, з минулих років залишилося ще 10,9 тисяч "перехідних" справ.

Головною метою прийняття Закону про банкрутство було створення правового середовища для подолання неплатоспроможності українських підприємств шляхом проведення їх реструктуризації. Причому, як зазначалося, одним із головних пріоритетів є стимулювання боржників до самостійного звернення до суду із заявами про неплатоспроможність з метою проведення їх санації (реструктуризації).

Проте, ці сподівання не справдились. Так, у 2005 році було завершено 8,2 тисяч справ, з них 942 (15,2%) із задоволенням вимог кредиторів, така сама кількість справ - із укладанням мирової угоди, 4,3 тисяч (69,3%) - із ліквідацією підприємств. І лише 15 справ зупинено із затвердженням судом умов санації підприємства-банкрута (див. таблицю 2). Натомість, світова практика свідчить, що за допомогою ініціації процедури банкрутства в багатьох випадках можна підшукати інвестора, котрий погодиться стати новим власником збанкрутілого підприємства, домовитися з його кредиторами та проведе санацію.

Так, в Англії щороку розглядається близько 60 тисяч справ про банкрутство і в 85% випадків вони не доводяться до ліквідації. Тобто, знаходиться санатор, який бере на себе відповідальність за реанімацію об'єкту. Законом передбачено, що боржник, який сам ініціює процедуру банкрутства, отримує значні переваги: мораторій на виплату боргів усім кредиторам на 395 днів, списання та реструктуризацію частини податкової заборгованості тощо. Однак, у 2004 році було зареєстровано лише 55 самостійних звернень до суду

¹ Держкомстат України.

² Державна податкова адміністрація України.

Таблиця 1.

Динаміка процедур банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

Показник	2001	2002	2003	2004	2005
Загальна кількість справ, розглянутих в арбітражних судах	60 995	83 237	125 650	134 937	150 000
% до попереднього року	100	136,5	151,0	107,4	111,2
З них про банкрутство	3 632	7 082	9 095	9 539	8 282
% до попереднього року	100	195,0	128,4	104,9	86,8
Питома вага справ про банкрутство, % до загальної кількості справ, розглянутих в арбітражних судах	5,9	8,5	7,2	7,1	5,5
Порушено виробництво справ	6 552	9 645	12 281	12 618	5 201
% до попереднього року	100	147,2	127,3	102,7	41,2
Прийнято постанов арбітражним судом про визнання банкрутом	1 691	4 107	4 525	6 244	5 581
% до попереднього року	100	242,9	110,2	138,0	89,4
Кількість справ, закінчених із затвердженням ліквідаційного балансу	855	2 320	2 896	4 345	4 293
% до попереднього року	100	271,3	124,8	150,0	98,8
Затверджено умов санації боржника, визнаного банкрутом	33	32	9	21	15
% до попереднього року	100	97,0	27,3	233,3	71,4
Залишок незавершених справ про банкрутство на кінець року	4 138	6 702	10 909	13 989	10 908
% до попереднього року	100	162,0	162,8	128,2	78,0
Питома вага прийнятих постанов про визнання банкрутом, % до збуджених справ	25,8	42,6	36,8	49,5	107,3
Питома вага справ із затвердженням ліквідаційного балансу, % до кількості справ, де боржники визнані банкрутами	50,6	56,5	64,0	69,6	76,9

Джерело: Агентство з питань банкрутства

про ініціацію процедури банкрутства. Половину усіх випадків ініціює податкова адміністрація та кредитори. Дві третини порушених справ завершуються банкрутством підприємств. Як видно з наступної таблиці, в Україні найбільшу кількість справ (майже половину усіх випадків) ініціює

податкова адміністрація та кредитори. Дві третини порушених справ завершуються банкрутством підприємств.

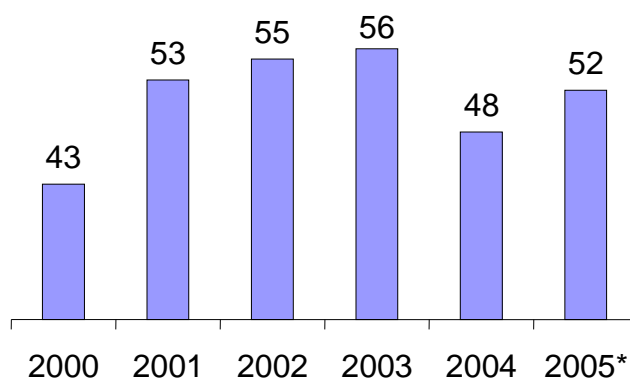

Рисунок 2 . Частка збиткових підприємств, %
(Джерело: Держкомстат)

Таблиця 2.

Загальна характеристика справ, завершених в 2005 році

	Порушено за ініціативою:					ВСЬОГО
	кредиторів	органів ДПА	боржників	органів КРУ	інших органів стягнення	
Кількість завершених справ	3 255	4 471	55	3	75	8 282
Припинено, в т.ч.	2 162	3 654	36	1	46	6 199
із затвердженням умов санації	12	2	1	0	0	15
із затвердженням ліквідаційного балансу	846	3 154	28	1	23	4 293
з них: підприємств держвласності	20	67	2	0	2	91
у зв'язку із задоволенням вимог кредиторів	652	246	0	0	11	942
з інших підстав	652	252	7	0	12	942
Залишено без розгляду	1 133	817	19	2	29	2 083
Кількість справ, про визнання банкрутом	1 655	3 635	30	0	35	5 581
Банкрутство, % до порушених справ	50,8%	81,3%	54,5%	0,0%	46,7%	67,4%

Слід зазначити, що якщо податкова адміністрація порушує проти підприємства справу про банкрутство, то у 82 випадках із 100 це підприємство банкрутує.

У 2005 році близько 60% справ порушено саме з її ініціативи, а в попередні роки цей показник сягав 90%. На тлі скорочення частки ініціатив

ДПА відбувається збільшення кількості справ, порушених суб'єктами підприємницької діяльності, що може свідчити про відновлення їх довіри до органів судової влади. Натомість частка справ, ініційованих банками, у загальній кількості позовів скоротилася з 8-10% у 1995-1997 роках до 1-3% у 2000 році, що в цілому відбиває динаміку банківського кредитування реального сектора. Загалом для більшості держав "коефіцієнт повернення боргів" у справах про банкрутство становить у порівняних цінах 15-35% (в Україні такої статистики не ведеться).

Список літератури:

1. Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. — К.: Аграрна наука, 2005. — 140 с.
2. Антикризисное управление: от банкротства к финансовому оздоровлению / Под ред Г.П. Иванова. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1995. – 205 с.
3. Аистова М.Д. Реструктуризация предприятий. - М.: Альпина Паблишер, 2002 - 287 с.
4. Асеева Н. Окремі проблеми застосування законодавства про банкрутство // Право України, 2004, №11, с. 26 – 29.
5. Зимин Н.Е. Анализ и диагностика финансового состояния предприятия. М., 2005.
6. Кумубакова Б.К., Макеева Е.Ю., Давлетова Е.М. Методика проведения углубленного финансового анализа и принятия решений по управлению дебиторской задолженностью. Уфа, 2002.
7. Теория и практика антикризисного управления/ Под ред. С.Г. Беляева и В.И. Кошкина. – М.: ЮНИТИ, 1996 - 469 с.
8. Терещенко О.А. Фінансова санація та банкрутство підприємств – К.: КНЕУ, 2000. – 147 с.
9. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств. К., 2002.

Финансовое оздоровление предприятия и способы его осуществления

Е.С. Бондарь

Отражено основные теоретические позиции и практически-методические разработки модели института банкротства и формирования инструментов организационно-экономического механизма финансового оздоровления предприятий АПК. Выявлено и рекомендовано основные направления улучшения деятельности сельскохозяйственных предприятий через усовершенствование составляющих государственной аграрной политики.

The financial making healthy of enterprise and methods of his realization in the agrarian sphere of agro-industrial complex (AIC)

O. Bondar

Principal theoretical items and practically-methodical developments of model of institute of bankruptcy and forming of instruments of organizationally-economic mechanism of the financial making healthy of enterprises of AIC are reflected. It is exposed and recommended basic directions of improvement of activity of agricultural enterprises through the improvement of constituents of state agrarian policy.